

A MŰ DOLGOZIK TOVÁBB

Tíz éve halt meg Baka István költő

Lebet-e egy városnak költője?

Ha igen, akkor Baka Istvánt bizvást nevezhetnénk Szeged költőjének. Most, a halála után tíz évvel is meghatározó a jelenléte a városban. Nem csak művei által, melyeken talán természetes, hogy nem fog az idő, melyeket újra kiadnak.

Hiszen a nyolc verseskötetet, három próza- és drámakötetet és számtalan műfordítást publikáló Bakának 2003-tól folyamatosan jelenik meg az életműkiadása.

Persze Baka nem csak Szeged városához kötődött, ahol élt és dolgozott, szülővárosa, Szekszárd is meghatározó volt számára. 1948. július 25-én született itt, majd Batán és Tamásiban lakik a család, 1956-ban költöznek vissza Szekszárdra. Baka nyolcéves korában verseket kezd írni, az indítékról a következőképpen számol be egy interjúban: „úgy éreztem, nem üthetek. Nem szabad megütni senkit... Az egyetlen, ami kiemelt társaim közül, hogy én például tudtam történeteket kitalálni, meg verset írni.”

A Garai János Gimnázium orosz tagozatát 1966-ban fejezi be, a gimnáziumi évek alatt eredetiben olvas *Tolsztojt* és *Dosztojevszkijt*. Érettségi után a katonáskodás Hódmezővásárhelyen töltött egy éve következik, majd '67-ben beiratkozik a József Attila Tudományegyetem magyar-orosz szakára. Már ebben az évben megismerkedik *Ilia Mihállyal*, aki '69-ben a Tiszatájban először közli Baka verseit. „Ilia Mihály számomra abszolút mércé”, emlékszik majd. Szintén '69-ben házasságot köt csoporttársával, *Ókrös Tündével*, később két gyermekük születik.

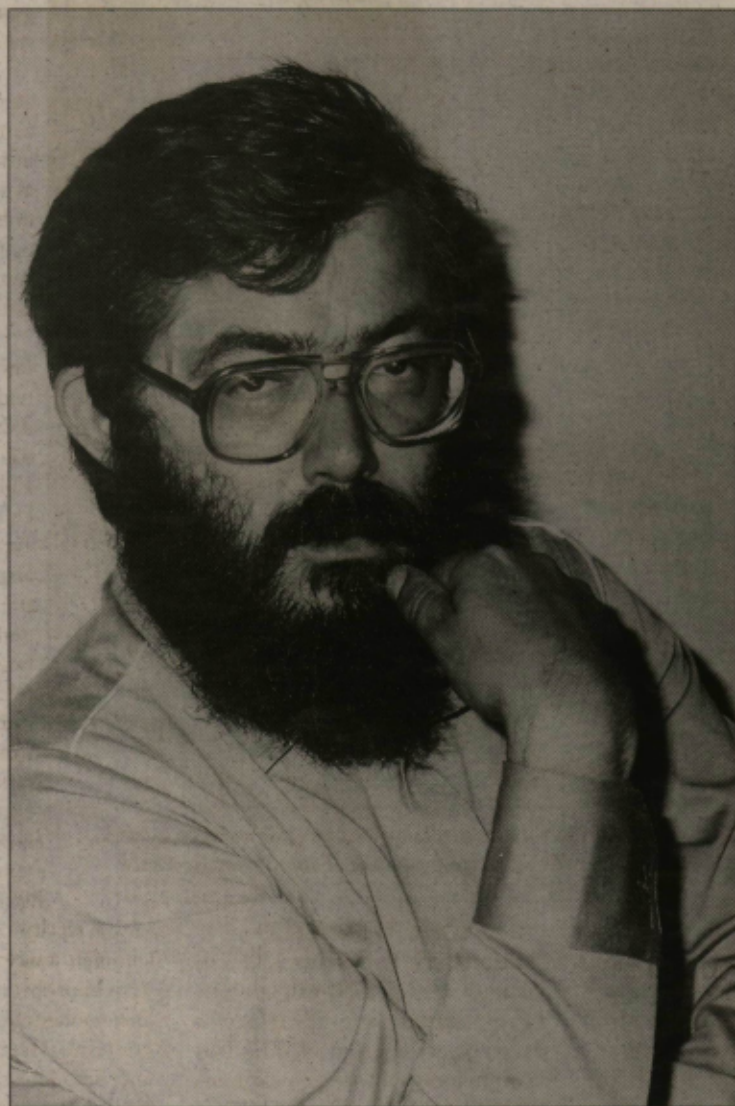
Az 1971-72-es tanévet Leningrádban tölti, így még szorosabb kapcsolatot épít ki az orosz irodalommal. *Brodzskijt*, *Mandelstamot*, *Szosznorát* olvas, és talán a távolságnak köszönhetően döbben rá hazája provincializmusára és magyarságára egyszerre. A hatvanas-hetvenes évek fordulóján a nemzeti hagyomány gondolataihoz kapcsolja magát Baka. Első kötetének, a 1975-ös *Magdolna-záporoznak* versei is nem egyszer idézik meg a történelmi múltat, *Dózsát*, a kurucok világát vagy éppen *Vörösmartyt*, *Petőfi* alakját és gondolatait. A történelmi múlt morális példaként való felmutatása természetesen nem lehetett aktuális áthallás nélkül. Már ezekben a korai művekben is megjelennek a szerepversek, melyek Baka költészetében később

egyre meghatározóbbakká válnak.

1974-ben két évnyi szekszárdi tanítás után tér vissza Szegedre, ahol idővel a Kincskeresőnél kezd dolgozni mint munkatárs, később mint főmunkatárs, majd főszerkesztő-helyettes. A gyermekeknek szóló irodalmi folyóirat szerkesztősége idővel igazi szellemi műhellyé válik, ahol közvetlen és a műveken keresztül barátok veszik körbe a költőt. Baka idejében válhatott legendássá a lap által szervezett Tisza-parti Kincskereső-tábor is.

A nyolcvanas évek közepén jelenik meg a *Döbling* című kötet, címadó szerepverse *Ilia Mihálynak* ajánlva, valamint a költő szülővárosának világát megelevenítő *Szekszárdi mise*.

Ebben az időben nagy szerepet játszanak Baka István életében a Móra Ferenc Kollégium irodalmi estjei, melyeket *Erdélyi Ágnes* szervez. *Bobumil Hrabal* például a kollégiumba igyekezve még „betért a Kincse-

Szeged büszke lehet arra, hogy Baka éppen itt élt és alkotott.

res szerkesztőségébe, ahol szegedi írók kis csoportja és egy valamivel nagyobb csoport Egger Bier várta”, írja Baka az 1991. októberi Tisza-

tájban, a könnyed híradás mára kordokumentum.

1993-ban műfordítás-szemináriumot tart a szegedi bölcsészkaron, hiszen Baka az orosz irodalom kiváló tolmácsolója is. Fordításkötetei 1986-tól kezdve jelennek meg, többek között *Viktor Szósznora*, *Arszenyij Tarkovszkij*, *Nyikolaj Gumiljov* versei, de fordít *Paszternakot* és *Mandelstamot* is. A költői és műfordítói életmű természetesen nem választható el élesen egymástól.

Három füzetből álló szerepvers-kompozíciója, a *Sztyepan Pehotnij* testamentuma 1994-ben jelenik meg, és ugyanebben az évben elnyeri az Év Könyve Díjat. A Pehotnij versek „olyan látszatot keltenek, mintha fordítást olvasnánk”, írja *Szöke Katalin* a Tiszatáj Könyvek sorozatában 2001-ben megjelent kétnyelvű kiadás utószavában, miután a fordított verseknek elkészül a „valódi” orosz párjuk, Jurij Pavlovics Guszevnek köszönhetően.

Baka költészetének egyik legjellemzőbb vonása sokáig az alteregó-

szerű lírai alanyok, a szerepversek jelenléte. Sztyepan Pehotnij mögött csakúgy, mint a zenészek közül *Liszt*, *Mabler*, *Rabmanjinov*, vagy éppen *Széchenyi* mögött éppúgy ott rejtezik Baka, mint ahogy megmutatkozik.

Utolsó éveiben azonban a szerepversek helyét átveszi egy személyesebb hangú költészet. Baka István Szegeden, 1995. szeptember huszadikán hosszú betegeskedés után hal meg.

A költő emlékét ápolja a Baka István Alapítvány, melyet a költő özvegye, Baka Tünde irányít. Az Alapítvány rendezvényeket, szavalóversenyeket szervez, megemlékezik évfordulókról. 2005 tavaszától a szekszárdi Babits Mihály-emlékházban Baka-emlékszoba tekinthető meg. A Tiszatáj Könyvek gondozásában, Bombitz Attila szerkesztésében pedig a második kötet megjelenésénél tart az életműkiadás, a 2003-as Versek kötet után a Prózák, drámák kötetet éppen a napokban mutatják be.

„Baka István a mindenkori magyar költészet legjelentősebbjei közt találta meg a maga helyét. Ezt a tényt számomra nem a szaporodó tanulmányok, emlékidézések tették-teszik nyilvánvalóvá, hanem az, hogy Baka István költészete képes ellenállni az egyébként színvonalas és sokszor nagyon pontos irodalomtörténeti-műelemző megközelítéseknek is. A költészet ismét legyőzte a teóriát, ahogy azt már annyiszor láttuk” – írja *Püzi László* A költő titkai című írásában.

A költészet természetesen mindig legyőzi a teóriát, de mindenesetre örömteli, hogy most, az évforduló hetében megrendezendő szimpózium miatt is Baka életművének alapos és szakmai újragondolása várható.

Lehet-e egy városnak költője?

Nem, de egy költőnek lehet városa, és Szeged büszke lehet arra, hogy Baka éppen itt élt és alkotott.

T. T.

AKKOR VAGYOK A LEGSZEMÉLYESEBB, AMIKOR ÁLARCOT VESZEK FÖL

– Egyszer azt nyilatkoztad a Szegedi Egyetemen, hogy plebejus költő vagy. Mit jelent ez a kifejezés?

– Nagyon bosszantott, hogy a kérdező ma is a népi-urbánus ellentétárban képes csak gondolkodni. Ezért mondtam, hogy plebejus vagyok, azaz se polgár, se paraszt, már iparos nagyszüleim is e két kategória között voltak felúton. A plebejusság nem kulturális beállítottság számomra (a kultúrám inkább polgári, mint népi, és könyvekből szerzett, nem a környezetemtől eltanult), hanem egyfajta erkölcsi magatartás, melynek legfontosabb szabálya: ne tiszteld a hatalmasokat!

[...]

– Verseidben folyton Istennel viaskodol. Ha valami rendkívüli sajátosság a költészetedben, akkor ez biztosan az: szinte óvakodsz attól, hogy valami pozitívumot elmondj Istentől, mégis majdnem ugyanannyiszor fordul elő nálad az Isten, Uram kifejezés, mint abány verset írtál. Nagyon szoros a kapcsolatokat: „az Isten / csak a lélek légzomja és e szomjon / s más körtermeken kívül semmi sincsen” – írtad a *De profundis*-ban.

– Nem vagyok hívő, bár szeretnék az lenni. Nem kaptam vallásos nevelést, de katolikusnak keresztelték, és a keresztény vallások közül – talán ezért is – legjobban a katoli-

Az 1985-ös októberi Tiszatájban Baka Istvánnal Vecsernyés Imre beszélgetett. Az alábbiakban ennek az interjúnak közöljük részleteit.

cizmushoz vonzodom.

A versbéli Isten még vallásos költőnél sem a vallás Istene (legalábbis nemcsak az), hanem valaminek a jelképe. Számomra azoknak az irracionális erőknél az öszszessége, melyek életünket és a történelmet irányítják. Isten ezért a végzetnek, a létezés irracionálisának jelképe, olyan erőké, melyekkel szemben az egyénnek – és nemcsak az egyénnek – reménytelen szembeszállnia. A végzet, a természet közönye, az a gonosz részvétlenség, amellyel születésünket és halálunkat fogadja – ezek ennek az Isten-képnek az összetevői. Nálam azért ilyen Isten, mert nem vagyok hívő. De ha hívő lennék, akkor is ilyennek kellene elgondolnom, mert ebből a világból csak ilyen Isten létezésére lehet következtetni.

Isten a történelemben is működik. Nem tagadom a történelmi fejlődést, de ez a fejlődés nem csökkenti a létezés tragikumát. Amennyivel ésszerűbbé és/vagy komfortosabbá válik a világ, annyi-val több borzalom is halmozódik föl benne.

– Verseid másik sajátossága és egyben jellegzetes ambivalenciája,

bogy szigorú képi egységből, egy meghatározott tárgyi és érzelmi világ elemeiből szerveződik a látvány, ami végül is egy teljességgel bomló, önmagával marakodó valóságot mutat. Mennyiben tudatos ez a kettősség?

– Természetesen bennem is megvan az az igény, hogy a világot egységben és harmonikusan lássam. Ez az igény fejeződik ki abban, hogy igyekszem szigorúan szerkeszteni, mivel a vers a valóság helyére lépő másik valóság is, amelynek éppen olyan megszervezettnek kell lennie, mint amilyen megszervezettséget feltételezünk a világról.

En a versben mindig a valóság egészéről akarok szólni. A valóságot mindig abba a versbe próbálom sűríteni, amit éppen írok. Ezért választok tárgyat mindig egy látványt, s e látvány minden elemének megkeresem a megfelelőjét a verset sugalló életérzés vagy élettény elemivel. Például a *Circumdedertunt* című versemben egy pókhálós pince és a „világ” képe mosódik össze úgy, hogy a „világ” minden eleméhez a „pince” egyik elemét kapcsolom, az egész tehát egy kimondatlan alapmetafora – a világ egy pókhálós pin-

ce – kibontása. Persze, ez a módszer ilyen tisztán ritkán érvényesül, de arra mindig vigyázok, hogy a kiindulás szolgáló látványba ne keverjek oda nem illő, az alapmetaforától idegen képi elemeket.

Azt hiszem a megformálásban erősen hatnak rám a zenei formák. Ahogy egy zenemű tételében a témák szembenállása és egymáshoz viszonyított változása mond ki mindent, úgy próbálom én is a magam „témaival” bánni, gyakran a szonátaforma elvei szerint.

En nem egymás mellé rakom a képeket, nem egy gondolatort ilusztrálok velük, hanem a versnek nemcsak képi, hanem gondolati központját is jelentő alapmetafora minden lehetőségét igyekszem kibontani. Ezért is csodálkoztam mindig, hogy egyes kritikusok Nagy László-tanítványai közé sorolnak, holott a Nagy László-iskola módszere egészen más.

[...]

– Mi számomra a modern költészet, vagy hogy egy könnyebbet kérdezzek: mi a korszerű vers kritériuma?

– Két költői szerep ellenszenves számomra: az egyik a váteszi, mert

teljesen talajtalan, a másik magán-költői, az, amelyik teljesen elvész a partikularitásban. A költő legyen szerény, igyekezzen fontos dolgokat kimondani, de ne higgye azt, hogy népet vezet, de azt se képzelje, hogy banális élettényei fontos lehetnek mások számára, különösen, ha a stílusa is merő, bár idézőjelbe tett banalitás.

Számomra minden jó költészet modern költészet, de nem a modernséget tartom a legfontosabb minőségi kritériumnak. Ahogy nincs régiebb, mint egy tegnapi újság, a költészetben sincs régiebb, mint egy tegnapi avantgarde. S amit ma ezen a címen művelnek, annak is minden esélye megvan, hogy holnap már tegnapi legyen. A jó versek, persze, abból is megmaradnak.

En tartom magamat ahhoz, hogy a vers közös tartalmakat fejezzen ki, legyen szemléleti világegész (a József Attila-i meghatározásból csak a „végső”-t hagyom el, ma már nehéz bármi végsőben hinni). Ha elfogadjuk azt, hogy „minden egész eltörött”, akkor ezekből a cserepekből építsük fel vagy ne építsük fel a világképünket, de ne úgy emeljünk föl egy-egy cserépdarabot, mintha az az egész világ lenne.

V. I.